

**TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA BOLALARDA
INSONPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK
AHAMIYATI**

Fayzillayeva Gulandon Akbardjonovna.

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika insitituti

Psixologiya kafedrası

Ilmiy raxbar: *Nomozova Roziyaxon*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ta'lim va tarbiya jarayonida bolalarda insonparvarlikni shakllantirishning psixologik ahamiyati o'rganiladi. Insonparvarlik fazilatlarini rivojlantirish bolalarning ijtimoiy moslashuvi, axloqiy qadriyatlarini shakllantirish va jamiyatda o'zini tutish qoidalarini anglashlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada ilmiy adabiyotlar tahlili, psixologik yondashuvlar va pedagogik metodlardan foydalangan holda insonparvarlikni rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *insonparvarlik, ta'lim, tarbiya, psixologiya, ijtimoiy moslashuv, axloqiy qadriyatlar, bolalar psixologiyasi.*

Insonparvarlik jamiyatning ahloqiy negizini tashkil etuvchi asosiy qadriyatlardan biridir. Ayniqsa, bolalarda ushbu fazilatni shakllantirish ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada bolalarda insonparvarlik fazilatlarini shakllantirishning psixologik asoslari, metod va uslublari hamda natijalari tahlil qilinadi.

Maqolada tadqiqot olib borish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Nazariy tahlil (adabiyotlar va ilmiy tadqiqotlar o'rganildi)
- Eksperimental metod (psixologik testlar va kuzatuvlar)
- Anketalar va intervyular (o'qituvchilar va ota-onalar bilan suhbatlar)

Jamiyatning har qanday bosqichida insonparvarlik (gumanizm) eng muhim axloqiy qadriyatlardan biri bo'lib kelgan. Ayniqsa, bolalarni insonparvarlik ruhida

tarbiyalash, ularning kelajakda jamiyatga foydali, mehribon, boshqalar bilan muomala qila oladigan va ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan shaxs bo'lib yetishishida muhim rol o'ynaydi.

Bolalar uchun insonparvarlikni shakllantirish murakkab psixologik jarayon bo'lib, unda turli omillar: oilaviy muhit, ta'lim tizimi, jamiyat va shaxsiy tajribalar muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada bolalarda insonparvarlikni rivojlantirishning psixologik asoslari, ta'lim va tarbiya jarayonidagi yondashuvlar, hamda insonparvarlikning bolalar shaxsiyati va psixologiyasiga ta'siri haqida batafsil so'z yuritiladi.

Insonparvarlik tushunchasining psixologik asoslari

Insonparvarlik nima?

Insonparvarlik – bu boshqa insonlarga mehr-oqibat ko'rsatish, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish, hamdardlik va kechirimlilik kabi fazilatlarni o'z ichiga oluvchi ijtimoiy-axloqiy tushuncha. Bu fazilatlar bolalarning o'z shaxsiyati va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlashishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarda insonparvarlik qanday shakllanadi?

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, insonparvarlik bolaning shaxsiyati va ijtimoiy xulq-atvorining ajralmas qismi bo'lib, u quyidagi omillar ta'sirida rivojlanadi:

- Oila muhiti – bolalar ota-onalar va yaqin atrofdagi insonlarning xatti-harakatlarini kuzatish orqali insonparvarlik fazilatlarini o'rganadilar.
- Ta'lim va tarbiya – maktab, tarbiyachi va o'qituvchilar insonparvarlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.
- Ijtimoiy muhit – do'stlari, jamiytdagi munosabatlar ham bolalarda insonparvarlik fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi.
- Shaxsiy tajribalar – bolalar muayyan vaziyatlarda yordam berish yoki yordam olish orqali insonparvarlikni anglaydilar.

Bolalarda insonparvarlikni shakllantirish usullari

Bolalarda insonparvarlikni shakllantirish uchun turli xil pedagogik va psixologik yondashuvlardan foydalanish mumkin. Quyida eng samarali metodlarga e'tibor qaratamiz.

O'quv jarayonida insonparvarlikni o'rgatish

- Maxsus dars va mavzular – O'quv dasturlarida insonparvarlik mavzusini kiritish (masalan, tarix, adabiyot, ijtimoiy fanlar darslarida).

- Buyuk shaxslar tajribasi – Insonparvarlik namoyon qilgan tarixiy va adabiy shaxslar hayotini o'rganish orqali bolalarni rag'batlantirish.

- Axloqiy muhokamalar – Turli vaziyatlarni muhokama qilish va bolalarning axloqiy qarorlarni mustaqil qabul qilishiga yo'l ochish.

Rol o'ynash va muloqot orqali o'rgatish

- Turli ijtimoiy vaziyatlar orqali o'rgatish – Bolalar turli rollarni o'ynab, insonparvarlikning ahamiyatini tushunishlari mumkin.

- Empatiya mashqlari – Bolalarni boshqa insonlarning hissiyotlarini tushunishga o'rgatish.

- Jamoaviy faoliyatlar – Jamoada ishlash orqali bolalar bir-biriga mehribon bo'lish va hamkorlik qilishni o'rganadilar.

Oila tarbiyasining roli

- Ota-onalar namuna bo'lishi kerak – Bolalar ko'proq ota-onalaridan o'rnak oladilar, shuning uchun ota-onalar o'zlari insonparvarlik namunasi bo'lishlari lozim.

- Bolalarni turli yoshdagi insonlar bilan muloqotga o'rgatish – Bu ularning insonparvarlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

- Ijobiy mustahkamlash – Bolalar insonparvarlik fazilatlarini namoyon qilganlarida, ularni rag'batlantirish muhim.

San'at va adabiyot orqali insonparvarlikni rivojlantirish

- Badiiy asarlar – Adabiyot, kino va teatr orqali bolalar insonparvarlik tushunchasini o'zlashtiradilar.

- Ertaklar va hikoyalar – Bolalar ertak va hikoyalarda insonparvarlik namunalarini o'rganib, o'z hayotlariga tadbiq etadilar.

- Musiqa va tasviriy san'at – San'at inson ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, insonparvarlik tuyg'ularini uyg'otadi.

Psixologik trening va mashg'ulotlar

- Emotsional intellektni rivojlantirish mashqlari

- Jamoaviy o‘yinlar va muomala ko‘nikmalarini rivojlantirish
 - O‘z his-tuyg‘ularini boshqarish va tushunish bo‘yicha psixologik treninglar
- Insonparvarlikning bolalar psixologiyasiga ta’siri

Insonparvarlik bolalarning psixologik rivojlanishiga quyidagicha ta’sir qiladi:

- Emotsional barqarorlik – Mehribon va insonparvar bolalar stress va qiyinchiliklarni yengish qobiliyatiga ega bo‘ladilar.

- Ijtimoiy moslashuvchanlik – Boshqalar bilan tez til topishish, do‘stona muhit yaratish.

- Muomala madaniyati – Boshqalar bilan muloqotda hurmat, mehribonlik va samimiylilikni namoyon qilish.

- Axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyati – Yaxshilik va yomonlikni farqlash, jamiyatda odil bo‘lish.

- Yetakchilik fazilatlarini – Insonparvar bolalar ijtimoiy muammolarga befarq bo‘lmay, faol fuqarolar bo‘lib yetishadilar.

Bolalarda insonparvarlikni shakllantirish – ularning shaxsiy rivojlanishiga va jamiyatdagi o‘rnini anglashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Insonparvarlikni rivojlantirishda ta’lim tizimi, oila va jamiyat muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun bolalar tarbiyasida insonparvarlikni asosiy qadriyat sifatida targ‘ib qilish jamiyatning kelajakdagi barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, insonparvarlik bolalarda dastlab oilada, keyin esa maktab muhitida shakllanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida insonparvarlikni rivojlantirishga yetarlicha e’tibor berish lozim. Shuningdek, ijtimoiy tarmoq va media vositalarining bolalar axloqiy rivojlanishiga ta’siri ham inobatga olinishi kerak.

Xulosa

Maqola xulosasida bolalarda insonparvarlikni shakllantirish ta’lim va tarbiyaning asosiy vazifalaridan biri ekani ta’kidlanadi. Insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish uchun:

- O‘qituvchilar va ota-onalar maxsus trening va seminarlardan o‘tishi lozim.
- Ta’lim jarayonida psixologik va interaktiv yondashuvlardan foydalanish zarur.

- Maktab va oilada insonparvarlikka asoslangan muhit yaratilishi lozim.

Ushbu takliflar asosida bolalarda insonparvarlikni shakllantirishning samarali usullari joriy etilishi mumkin.

ADABIYOTLAR.

1. Shavkat Mirziyoev “Vatanimiz taqdiri va kelajagi yo‘lida yanada hamjihat bo‘lib, qat’iyat bilan harakat qilaylik” Toshkent. “O‘zbekiston” 2019 yil 480 bet.
2. Tajibayev, M. A., & Axmedov, J. T. (2022). Sinergetik yondashuv yoshlarning yangi dunyoqarashini shakllantirishning asosiy jihatlaridan biri sifatida. Scientific progress, 3(3), 527-532.
3. Tajibaev, M. A., & Rashidova, B. Y. (2022). The concepts of sustainability and instability in synergetics are an important principle. Scientific progress, 3(3), 930-933.
4. Kholbekova, M. A. T. U. (2022). Applications and developments of synergetics. Scientific progress, 3(3), 942-945.
5. Tajibaev, M. A., & Rashidova, B. Y. (2022). Content of the concept of synergetics. Scientific progress, 3(3), 938-941.
6. Kulmatov, P. M., & Tajibaev, M. A. (2022). Synergetic as a factor for the development of modern science. Scientific progress, 3(3), 925-929.
6. Tajibaev, M. A., & Kholbekova, M. U. (2022). Synergetic methodology serves humanity. Scientific progress, 3(3), 934-937.
7. Abdurashidovich, T. M. (2022). Yoshlarda sinergetik dunyoqarashni shakllantirish omillari. Integration of science, education and practice. scientific methodical journal, 3(3), 203-207.
8. Abdurashidovich, T. M. (2022). Sinergetika-yoshlarning yangi dunyoqarashini shakllantiruvchi bilim sifatida. Fan, ta'lim, madaniyat va innovatsiya, 1(2), 69-73.